

UTTALELSE TIL NOU 2002: 1**FORTID FORMER FRAMTID****UTFORDRINGER I EN NY KULTURMINNEPOLITIKK****Om Ofoten Interkommunale Plankontor**

Ofoten Interkommunale Plankontor er et lite fagmiljø med høy kompetanse innen samfunnsplanlegging, landskapsfag, kommunalteknikk, organisasjonsutvikling og prosjektledelse. Oppgavene løses på tvers av faggrensene. Kontoret eies av ofotkommunene og Nordland fylkeskommune i fellesskap og har bestått i 20 år. OIP utfører planoppgaver for kommunene i Ofoten og i de tilstøtende regionene.

Vår uttalelse til utredningen vil preges av at:

- Vi hører til det ytterste forvaltningsleddet
- Vår geografiske plassering er langt fra sentrale og regionale myndigheter
- Vi arbeider med planlegging som virkemiddel for å få til ønsket utvikling i kommunen

Vi vil konsentrere oss om kulturminnene som del av våre fysiske omgivelser. Det faller naturlig at eksemplene vi viser til, er lokalisert innenfor vår region.

Om kulturminneutvalgets sammensetning

Av utvalgets 17 medlemmer er bare 2 hjemmehørende nord for Dovre; - en domprost fra Trondheim og en forsker fra Kautokeino.

Kulturminnene som del av landskapet

Målet med utredningen er å legge grunnlag for en politikk som sikrer vår felles kulturarv på en bedre måte for kommende generasjoner.

I utredningens innledning heter det: "Utvalgets flertall har i utredningen både lagt vekt på å vurdere kulturminner og kulturmiljøer som ressurs i seg selv, og å se kulturminnene og kulturminnepolitikken som ledd i en samfunnsmessig sammenheng".

Kulturminnene inngår som en viktig del av omgivelsene våre. Det er sporene etter de som har levd før oss. I de landskapene vi bor og ferdes, finnes som regel kulturminner fra hele epoken det har bodd mennesker der, og det vi

bygger og anlegger i dag, blir morgendagens kulturminner. Det er derfor viktig å se kulturminnene i sammenheng med de samlede fysiske omgivelsene som har omgitt menneskene til alle tider; - landskapet.

Begrepet landskap er bare sporadisk brukt i utredningen, og det er ikke gitt noen definisjon eller konkret rolle som fysisk ramme rundt kulturminnene og kulturmiljøene. Det skrives varmt om hvilke verdier kulturminnene og kulturmiljøene representerer og om deres betydning som fellesskapsverdier i et lokalsamfunn, men hvilke sammenhenger de står i i menneskenes daglige omgivelser blir vanskelige å oppfatte i og med at helhetsbildet mangler.

Høsten 2000 undertegnet Norge Den europeiske landskapskonvensjonen. Som grunnlag for konvensjonen ligger blant annet bevissthet om at landskap bidrar til å danne lokale kulturer, og at det er et grunnleggende element i Europas natur- og kulturarv som bidrar til folks velvære, og styrker den europeiske identiteten. I konvensjonen er landskap definert slik: "Landskap betyr et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkning fra og samspillet mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer". Målsetningen med konvensjonen er å fremme vern, forvaltning og planlegging av landskap og å organisere europeisk samarbeid på disse områdene. Kulturminner er ett av elementene landskapet inneholder på linje med for eksempel verdifull natur og arealer for fritid, næring og bosetning. Skal lokale og sentrale myndigheter lykkes i å legge grunnlag for levende lokalsamfunn, må helhetsspektivet ligge til grunn i all virksomhet. Begrepet bærekraftig samfunnsutvikling må gis innhold. Vi finner det merkelig at Den europeiske landskapskonvensjonen bare er omtalt med noen få linjer i utredningen i og med at arbeidet med de to saksområdene har foregått samtidig under styring av samme departement.

Plan- og bygningsloven som redskap for bedre ivaretaking av kulturminner og kulturmiljøer

Utredningen tar for seg hvordan Plan- og bygningsloven kan styrkes for bedre å ivareta kulturminneaspektet. Mange av forslagene kan nok være gode, men i og med at sammenhengen mellom kulturminnene og helheten i landskapet kommer så dårlig fram, er det vanskelig å danne seg et klart bilde av hvordan dette i praksis vil fungere. Blant annet er det foreslått at konsekvensvurderinger skal integreres i den vanlige planprosessen. Dersom den helheten landskapet representerer, ikke gis status i arealplanarbeidet, kan vi vanskelig se at konsekvensvurderinger kan bli et virkningsfullt redskap til å sikre kulturminnene og kulturmiljøene i et samfunn i utvikling.

Kommuneplanprosessen må avklare kulturminnenes betydning i forhold til de andre fellesskapsverdiene i lokalsamfunnet. Hvordan disse skal vektlegges i forhold til hverandre, må komme fram gjennom målsetningsdebatten. Klare målformuleringer i kommuneplanen vil lette arbeidet på kommunedelplan- og reguleringsplannivå.

Begrepet vern går igjen i utredningen. Innenfor en og samme plan (kommuneplan, reguleringsplan) kan det være aktuelt med vern med hjemmel i

ulike lover og med forskjellige formål. Uten landskapsbegrepet vil det være vanskelig å få fram de forskjellige verdiene i forhold til hverandre og i forhold til helheten.

Medvirkning

Både i foreliggende utredning og i landskapskonvensjonen legges det stor vekt på at de som bor, eier grunn og har rettigheter i et område skal gis mulighet til aktiv deltakelse. I all planlegging etter Plan- og bygningsloven forutsettes medvirkningsprosesser. Vår erfaring er at de fleste av disse prosessene er mer pro forma enn reell medvirkning. Skal medvirkning bli et redskap til bedre vern, planlegging og forvaltning, må det settes inn ressurser for å finne ut hva som svikter og det må utvikles metoder for å sikre den ønskede medvirkning.

Når status skal styrkes for eiere, brukere og rettighetshavere i kulturminnearbeidet, er det viktig å skape bevissthet omkring hvilke roller de forskjellige gruppene har i lokalsamfunnet. I de strøkene der strukturendringen i landbruket har gått sin gang, er innholdet i rollene til aktørene i bygder og grender endret. Der det for 40 år siden var 20 bruk i drift, er det i dag kanskje bare 2 og brukerne eier ofte bare en mindre del av den jorda de driver. Eierne bor enten i bygda, bruker den som feriested eller har forlatt for godt men beholdt eiendomsretten. Skal man få til utvikling slike steder, er det viktig å få i gang prosesser som stimulerer til at aktørene drøfter rollene og forsøker å bli enige om felles mål for utviklingen av den grenda de er knytta til. Landbruksmyndighetenes ordning med tilskudd til områdetiltak bør kunne settes inn for å få til slike prosesser.

Flerkulturelle landskap

Behovet for bedre vern av de samiske kulturminnene er sterkt understreket. Store deler av Nord-Norge er tokulturelt i den forstand at den samiske og norske kulturen har levd side om side. I tillegg har mange steder sterke innslag av kvener og finner og deres kultur. Det innebærer at historien til de forskjellige folkegruppene er vevd inn i hverandre og kulturminnene likeså. Det må legges opp til en kulturminnepolitikk der det satses på å få fram rikdommen i å være del av flere kulturer, og den generelle kunnskapen om innholdet i og egenarten til disse kulturene hver for seg og sammen må styrkes. Skal kulturminnene være med å styrke identiteten til og samholdet mellom de som i dag bor i disse områdene, må alle gruppene få likeverdig status. Tidligere begått urett mot en eller flere av folkegruppen kan ikke fjernes eller reduseres ved i dag å ta dem ut av den sammenhengen de er i.

Sentralisering truer fiskarbondens landskap

Den tiltakende sentraliseringen, truer store deler av den spredte bosetningen i Nord-Norge så vel som i det øvrige utkant-Norge. Denne utviklingen innebærer store endringer for det nordnorske kyst- og fjordlandskapet slik vi er

vant til å se det. Steder som har hatt sammenhengende bosetning i hundrer av år, risikerer å gå over til å bli rene feriesteder eller bli helt forlatt. Fiskarbondens landskap med bygninger, jorder, beiteland og sjøbruk med stø vil endre karakter for til slutt å gå i oppløsning enten ved at fritidsbruken med dagens byggeskikk og utstyr dominerer bildet eller ved at naturen sakte men sikkert tar områdene tilbake. En viktig del av Norges kulturarv vil da være borte. Problemstillingen kommer lite fram i utredningen.

Det er nedsatt et lovutvalg som skal legge fram felles lov om biologisk mangfold. Ett av utvalgets mandatpunkter er å se på hvordan vern av kulturminner og natur kan koordineres bedre gjennom lovverket. For de områdene som trues av avfolking, synes det like viktig å registrere det kulturelle mangfoldet som det biologiske. Vi kjenner til i andre deler av verden at menneskene mer eller mindre frivillig forlater sine heimplasser til fordel for mer sentrale strøk, og at samfunnet setter inn store ressurser i å holde ved like det kulturlandskapet de forlater fordi det vurderes å være verdifullt i seg selv og som turistmål. Dersom vi mener at fiskarbondens landskap er verdifullt som kulturmiljø, må førevarprinsippet tas i bruk. En del av kulturminnepolitikken må da bli å arbeide for sikring og kontinuitet i dagens bosetning. Naturens mulighet for småskalautnyttelse må kartlegges og utvikles. Det styrker ikke identitet og selvfølelse hos mennesker dersom de må se at det brukes offentlige ressurser på å vedlikeholde det landskapet som de var nødt til å forlate. Dersom et sted blir avfolket, brytes bånd og tradisjoner som er viktige forutsetninger for menneskelig trivsel og tilhørighet.

"Nye" kulturminner og menneskenes daglige omgivelser

Et kapittel i utredningen er viet kulturminner og kulturmiljøer som fellesskapsverdier i et lokalsamfunn. Her omtales også behovet for vern av de "nye" kulturminnene. De som ikke er så gamle at de oppleves verneverdige, men som for ettertiden vil være viktige formidlere av det livet som har utfoldet seg. Utviklingen av et lokalsamfunn innebærer at næringsgrunnlaget endres og at arealer omdisponeres. En utfordring i slike prosesser er å ta vare på og inkorporere trekk som viser tidligere tiders bruk, i de nye bygninger og anlegg som oppføres. På den måten kan steder gis særpreg samtidig som historien formidles.

Strukturendringer i varehandelen innebærer at forretningene samles i kjøpesentra. Tidligere har mye oppmerksomhet vært rettet mot konsekvensene av å bygge ut slike sentra utenfor byene. Konsekvensene ved å plassere dem i sentrum av byene bør også belyses. De utformes ofte slik at de er konsentrert rundt sin egen virksomhet og henvender seg i mindre grad til den byen de er en del av. Ofte bryter de den strukturen gjeldende byplan legger opp til noe som lett fører til at byens sentrum oppleves usammenhengende. Det bør stilles krav til at slik ny sentrumsbebyggelse må tilpasses prinsippene i de byplanene som ligger til grunn for tidligere utbygging.

I Narvik er det i løpet av de siste årene bygget to kjøpesentra sentralt i byen. Ett av sentrene er plassert på tomt som er frigjort etter det gamle

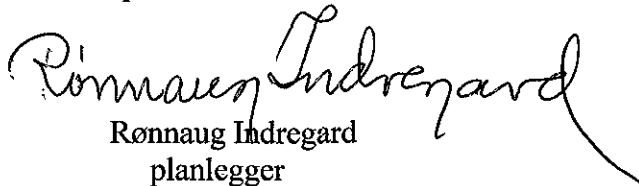
malmlastingsanlegget som i kraft av dimensjon og form preget bysentrum i den 50-årsperioden anlegget sto. Både miljømessig og arealmessig har byen tjent på at malmlageret ble borte, men den nye bebyggelsens arkitektur kunne med fordel ha tatt opp i seg trekk fra det gamle anlegget.

Etableringen av kjøpesentrene har utvilsomt styrket byen som handelssenter, men bygningene kunne vært bedre tilpasset den byen de er plassert inn i. Det bør stilles spørsmål ved om den nye bebyggelsen tar tilstrekkelig hensyn til intensjonene i de tidligere byplanene fra byens etablering først på 1900-tallet, fra 1930 og fra gjenreisningen etter siste krig.

Oppsummering og forslag

- Kulturminner og kulturmiljøer må sees i sammenheng med de landskapene de er en del av. Intensjonene i Den Europeiske landskapskonvensjonen må følges opp, og landskap må innføres som samlende begrep i arealplanleggingen.
- Medvirkning må gå over fra å være honørord til å bli realitet. Viktige satsingsområder:
  - Heve den alminnelige kunnskapen omkring kulturminner og den sammenhengen de står i.
  - Utarbeide metoder for formidling av kunnskap om våre fysiske omgivelser.
  - Legge vekt på å få til prosesser der de medvirkende har reell påvirkningsmulighet.
- Vernebegrepet må gis helhetlig innhold i forhold til kommuneplanens arealdel.
- Det må utarbeides strategier for kulturminnearbeidet i de flerkulturelle landskapene. Dette er viktig for styrking av identitet og fellesskapsfølelse hos de som bor i de aktuelle områdene.
- Det må settes lys på avviklingen som truer fiskarbondens landskap, og det må utarbeides strategier for hvordan denne landskapstypen skal ivaretas.
- Det må utarbeides strategier for ivaretaking av bysentrenes helhet i forbindelse med etablering av nye kjøpesentra.
- Det må utarbeides informasjonsmateriell med eksempler på at ny bebyggelse som skal fungere i dagens samfunn, kan ta opp i seg trekk fra den bebyggelsen som betjente tidligere aktivitet på samme areal.

Halvard Johnsen
konrorleder

Rønnaug Indregard
planlegger